

UNELE PARTICULARITĂȚI MORFOLOGICE ALE UNUI CRANIU DE CAL DESCOPERIT ÎN CETATEA GETO-DACICĂ DE LA BUTUCENI (REPUBLICA MOLDOVA)

DE

SERGIU HAIMOVICI și CARMEN TARCAN-HRIȘCU

Respectiva cetate geto-dacică, datată în secolul IV î.Hr., se găsește situată pe un cot al râului Răut, cu mult deasupra albiei minore a acestuia, într-un punct strategic din zona foștilor codri ai Orheiului, din care se mai păstrează și astăzi unele zone împădurite¹.

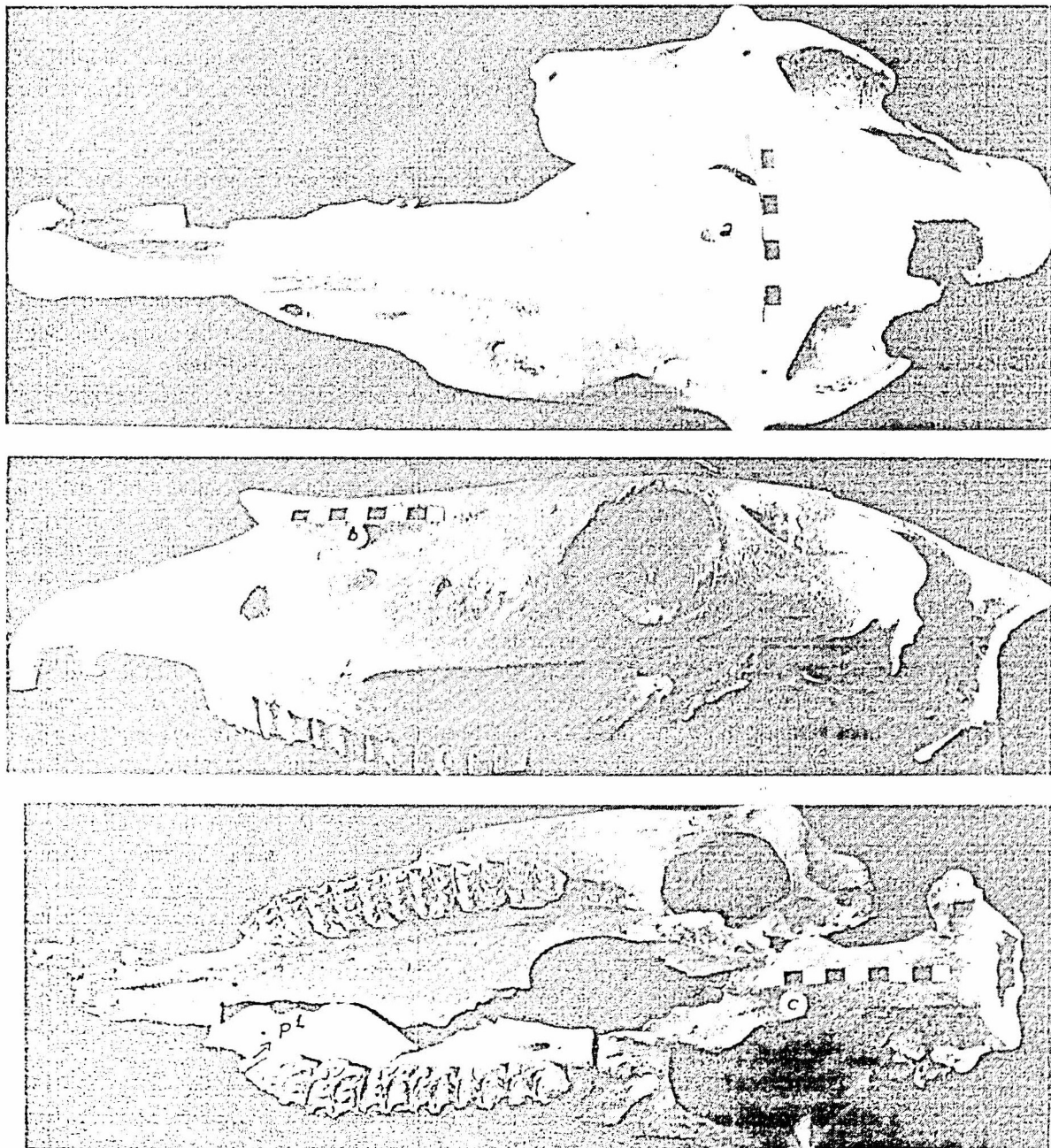
Craniul prezentat, despre care credem că era întreg, lipsindu-i probabil doar mandibula, a fost găsit în unul din șanțurile trasate în incinta cetății, cu ocazia săpăturilor din vara anului 1994. Deși a suferit deteriorări la deshumarea sa, craniul a permis, prin reîntregire parțială, observarea unor caractere morfologice, prelevarea de date metrice și calcularea unor indici necesari evidențierii tipului său. Această ultimă informație este extrem de utilă deoarece, deși pe teritoriul României au mai fost descoperite cranii și chiar schelete întregi de cai, dar în alte contexte arheologice, pentru prima dată se evidențiază o asemenea piesă, pe care o putem considera întreagă, descoperită într-un șanț trasat în sit de unde, de obicei, ne parvin doar resturile osoase menajere, ce apar aproape întotdeauna relativ farâmițate.

Craniul are aproape toate suturile închise (încât unele măsurători s-au făcut cu o oarecare aproximație), iar dintre incisivi se păstrează „in situ” doar un I³ stâng, ceilalți lipsind; pe baza acestui incisiv, a eroziunii dentiției jugale și a stadiului de închidere a suturilor craniene aproximăm o vârstă de 10-12 ani; prezența și dimensiunea caninului stâng arată că este vorba de un mascul castrat. Craniul apare relativ mare și masiv. Linia profilului său este aproape dreaptă, cu o slabă adâncire la nivelul bazei nazalelor și apoi o ușoară ridicare către vârful acestor oase, care lipsește, dând astfel o sinusoidă foarte largă. Fruntea este perfect plană, fără a fi deloc adâncită la nivelul orbitelor. Creasta sagitală care rezultă din unirea liniilor temporale începe relativ mult spre înapoi, cam la nivelul orificiilor auditive, nu este prea proeminentă și coboară ușor către cea occipitală; aceasta din urmă, destul de bine conturată, cu muchia lărgită, arată o musculatură nucală puternică. Deasupra foramenului infraorbital (maxilar), între maxilar și nazal, se observă o slabă fosetă alungită, iar sub aceasta, deasupra crestei maxilare, o adâncitură aproape rotundă deloc profundă. Creasta maxilară, al cărei tubercul se găsește puțin înapoia nivelului foramenului, în dreptul liniei de despărțire între P⁴ și M¹ nu apare prea proeminentă; nici arcada zigomatică nu este prea puternică. Orbita apare relativ rotundă. Diastemul este relativ scurt, iar lărgimea la nivelul incisivilor relativ largă. Masivul facial este moderat de lung, fruntea apare destul de lată, dar cutia craniană este moderat bombată. Pe arcada dentară jugală dreaptă se găsește, înaintea lui P², un P¹ destul de conturat, cu o aceeași erodare ca și P², dar având un fel de vârf de unde și denumirea de “dinte de lup” (Wolfzann) dată acestui dinte vestigial.

¹ Săpăturile au fost executate de un colectiv condus de I. Niculiță din partea Universității din Chișinău și de către Silvia

Teodor din partea Institutului Român de Tracologie; le mulțumim pentru încredințarea materialului osos pentru studiu.

În ceea ce privește talia (înălțimea la greabăn), plecând de la măsurătorile craniene, aceasta a fost calculată pe două căi: pe de o parte după scările imaginare de Vitt, iar pe de altă parte folosind coeficienții lui Nobis. Considerând scările lui Vitt, lungimea bazală a piesei noastre (462 mm) se încadrează în gruparea cailor de talie mijlocie spre mică, a căror lungime bazală ar varia între 475-450 mm, iar înălțimea la greabăn corespunzătoare acestor valori ar fi între 136-128 cm; acest individ s-ar situa astfel aproape exact la mijlocul seriației, deci ar avea o talie cam de 133-132 cm. Înmulțind lungimea bazală de 462 mm cu coeficientul lui Nobis găsim aproape același rezultat: 133,05 cm înălțime la greabăn, deci rezultatele sunt cu totul convergente.

Craniul calului văzut: a) de sus; b) din profil; c) de jos.

Având în vedere caracteristicile morfologice și biometrice, cât și talia, exemplarul studiat s-ar încadra la gruparea estică a cailor din epoca fierului așa cum sunt ei descriși de S.Bökönyi într-o lucrare de sinteză². Între acești cai ar fi cuprinși, printre alții, caili scitici și cei din Bazinul Carpatic (geto-dacii spunem noi). Lucrări ale lui S.Haimovici mai ales³ au arătat că acești cai ai geto-dacilor ar fi de două categorii: cai ordinari (de duzină), de talie mai mică, cu capul relativ mare, gâtul relativ gros, dar cu segmentele extremităților cu un caracter mai armonios și caili de elită, de talie de peste 1,40 m, cu capul proporțional mai mic, gâtul mai lung și mai gracil, dar totodată cu o disarmonie a extremităților, partea lor proximală (stilo- și mai ales zeugopodul) fiind relativ mai lungă în raport de autopod decât la caili ordinari. Este aproape sigur că piesa aceasta a aparținut unui cal getic de tip ordinar, ea deosebindu-se totodată prin unele proporții craniene și prin masivitate de caili scitilor.

Tabloul

MĂSURĂTORILE EXECUTATE ÎN MM ȘI INDICII CALCULAȚI

1. L. pe linia de profil (A-P)	=	525	
2. L. condilară (p.post. a condilului-P)	=	(468)	
3. L. bazală (B-P)	=	462	
4. L. min. cap (B-Pm)	=	353	
5. L. axei bazicraniene (B-Ho)	=	(111)	
6. L. axei bazifaciale (Ho-P)	=	(355)	
7. L. dors. crn. neural (B-Na)	=	(239)	
8. L. dors. crn. facial (Na-P)	=	(283)	
9. L. lat. crn. neural (Op-Ect)	=	197	
10. L. lat. crn. facial (Ect-P)	=	374	
11. B-Sta	=	221	
12. Sta-P	=	248	
		st.	dr.
13. L. dinți jugali	=	165	168
14. L. premolari	=	94	98
15. L. molari	=	75	74
16. L. diastem	=	93	
17. l. cutiei crn. (Eu-Eu)	=	107	
18. l. bizigomat. (Zy-Zy)	=	205	
19. l. max. a fruntii (Ect-Ect)	=	205	
20. l. max. bot (la I3)	=	(70)	
21. L. orbită	=	63	
22. înălț. orbită	=	59	
I 5/3	=	24,02	I 6/3 = 76,83
I 7/3	=	51,73	I 8/3 = 61,25
I 9/3	=	42,64	I 10/3 = 80,95
I 11/3	=	47,83	I 12/3 = 53,67
I 17/3	=	23,16	I 18/3 = 44,37
I 19/3	=	44,37	

Vorbind de caili avarilor, Bökönyi, în aceeași sinteză⁴, se referă la așa-ziii cai șamanici, cai magici, care s-ar caracteriza prin aceea că ar avea dinți în plus (polidontie) sau ar fi infirmi și ar fi îngropați cu precădere toamai pentru această cauză, pentru a îndeplini un ritual oarecare, greu de definit uneori, considerând că acest lucru este valabil și pentru alte popoare, fără însă a le desemna. Noi am găsit la caili geților de la

² S. Bökönyi, *History of domestic mammals in central and eastern Europe*, Budapesta, 1974, p. 249-261.

³ S. Haimovici, *Caractéristiques des chevaux des gètes découvertes dans la nécropole de Zimnicea*, în *Dacia*, XXVII,

1983, p.79-107; idem, *Observations sur les chevaux enterrés rituellement dans l'établissement de Cătunu*, în *Thraco-Dacia*, V, 1984, p.145-149.

⁴ S. Bökönyi, *op.cit.*, p. 290-292.

Zimnicea și Cătunu⁵ câte un exemplar cu P¹, ei fiind îngropați de geți probabil cu precădere întrucât acest fenomen cu caracter atavic este extrem de rar la caii actuali. Nu este exclus ca din aceeași categorie să facă parte și craniul găsit la Butuceni – de data aceasta nu îngropat probabil ritual, ci pur și simplu aruncat odată cu resturile menajere.

QUELQUES PARTICULARITÉS MORPHOLOGIQUES SUR UN CRÂNE DE CHEVAL DÉCOUVERT DANS LA CITADELLE GÉTO-DACE DE BUTUCENI (REPUBLIQUE DE LA MOLDAVIE)

RÉSUMÉ

La citadelle géto-dace datée le IVème siècle a.Hr. est placée en haut de la rive du Răut dans la région d'Orhei. Le crâne fut trouvé par les fouilles archéologiques et il est presque entier. Nous l'avons décrit du point de vue morphologique, on a fait des mesurations en calculant aussi des indices. Étant donné le fait que sur l'arcade dentaire droite se trouve aussi une P¹ nous avons mis en discussion les caractéristiques culturelles que cette dent vestigiale peut les montrer.

LÉGENDE DES FIGURES

Le crâne du cheval vu: a) d'en haut; b) du profil; c) d'en bas.

⁵ S. Haimovici, *op.cit.*, în *Dacia*, N.S., XXVII, 1983, p. 80;
idem, în *Thraco-Dacica*, V, 1984, p.145.